

VÅRE
ROVDYR

Nr. 4/2009

Årgang 23

Forside:
Utfarget lerkfalk
med sanglerke i
klørne ved hekke-
plass i Vestfold.
Foto: Ivar Iversen.

Bakside:
Grizzly-
bjørn i
Alaska.
Foto: Rune
Bjørnstad.

Våre Rovdyr

utgis av
Foreningen Våre Rovdyr

Adresse
Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes

Ansvarlig utgiver
Foreningen Våre Rovdyrs
styre

Redaktør
Yngve Kvebæk
Maridalsveien 225 C
0467 Oslo
22 95 08 66
yk@fvr.no

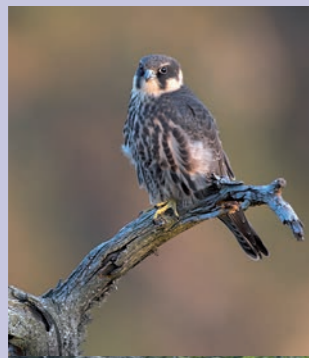
Redaksjonsmedarbeider
Viggo Ree
vr@fvr.no

Sats & layout
Yngve Kvebæk

Trykk
Stens trykkeri as
Dilling

Web
www.fvr.no

ISSN 0801-4728

Side 100
Hekkesuksess
hos lerkfalk
i Buskerud og
Vestfold i 2009

Side 108
Vattudalsbjørner

Side 110
Fotfølger isbjørn
på Grønland

Side 116
Til fots i
grizzlyland

Side 122
Blant traner og
rovfugler

Artsmangfoldet for fall

I 2008 sendte miljø- og utviklingsminister Erik Solheim ut en rekke postkort til landets kommuner. På disse kortene sto det bl.a.: «Verden mister plante- og dyrearter raskere enn noen gang. Rundt 2000 arter står i fare for å forsvinne fra norsk natur, blant annet fordi vi ødelegger leveområdene deres. Norge har som mål å stanse tapet av naturens mangfold innen 2010.»

Ingen av kommunene i ulvesonen fikk et spesielt ansvar for ulven eller noen av de andre store rovdyrene som befinner seg jevnlig innenfor sonen. Det endte med at Kongsvinger fikk et spesielt ansvar for lerkfalken. Ellers i Hedmark fikk Foll-dal ansvar for myrhauk og Stor-Elvdal oter.

Det er med en dårlig magefølelse jeg konstaterer at vi nå går inn i artsomangfoldåret (2010). Et år hvor regjeringen gjennom Soria Moria 2 vil «samarbeide med Sverige om bestandsregistrering og fordeling av grenseulv. Ulverevirer i grenseområdet skal regnes inn i det norske måltallet. Regjeringens utgangspunkt for forhandlingene med svenske myndigheter er at grenseulv skal regnes med en faktor på 0,5.»

Den svenske riksdagen bestemte 21. oktober i år (2009) at de fortsatt skal ha 20 ulveynglinger – inklusiv grenseflokkene. Når Norge nå, uten å ha snakket med Sverige i forkant, ønsker å ta inn grensedyrerne i det norske bestandsmålet på 3 ynglinger, så kan vi i verste fall risikere at alle de norske ulveynglingene skjer på svensk side. Et slikt norsk ønske vil i tillegg føre til at svenskene trolig vil vurdere bestandstallet sitt på nytt, siden ulvene på grensa ligger an til å bli talt 1,5 ganger. Ønsket om å ta inn grenseflokkene i det norske måltallet har jeg vanskelig for å tro kommer fra Miljøverndepartementet eller SV. Presset kommer nok fra Senterpartiet som i valgkampen klart sa fra at de ønsket ulven bort. Et skritt på denne veien er å regne med grenseflokkene.

En slik utvikling er FVR sterkt imot, og det bryter klart med de ønskene statsråd Solheim sendte ut i 2008 hvor han sterkt påpekte Norges mål om å stanse tapet av naturens mangfold innen 2010.

Nyere forskning har dessuten bare bekreftet at rovdyrene har en meget viktig rolle med tanke på artsomangfoldet, f.eks. at rester etter byttedyrene har stor betydning for et stort antall andre arter.

For øvrig benytter jeg anledningen til å ønske alle medlemmer en riktig god jul og et godt nytt år.

Arne Flor

Lappugle i Hønefoss!

Av Kendt Myrmo

Lørdag kveld den 28.11.2009 mottok jeg følgende melding: Lappugle på Hvervenmoen i går. Buskerud-omnologen Steinar Stueflotten hadde registrert funnet på artsobservasjoner.no, og meldte fra til meg. Jeg har tre ganger tidligere forsøkt å se denne uglearten, men aldri med vellykket resultat. Derfor var det bare å sjekke opp saken nærmere. Inne på artsobservasjoner.no lå det et bilde lagt inn av Morten Günther. Han hadde fått oversendt dette fra Siv Kozak i Hønefoss. Jeg fikk kontakt med henne etter en kort stund, og det viste seg at hun hadde gått tur i dette skogsområdet fredag. Da hadde en stor fugl flydd over veien foran henne, og satt seg i et tre. Hun gikk nærmere og tok et bilde med mobiltelefonen. Det var dette som var lagt ut på nettet. Jeg fikk forklart hvor hun hadde sett ugla, og etter en rask kontakt med Jon Ludvig Hals ble vi enige om å sjekke området tidlig søndag morgen.

Vi møttes i grålysningen, og etter en halvtimes tid fikk jeg øye på en stor ugle i silhuett i en skogglenne. Der var lappugla! Etter dette var det bare å få meldt i fra til lokale fuglefolk som kunne være interessert å se fuglen. Etter hvert dukket Viggo Ree, Barbro Wilson Hagen og Inge Selås opp – og utover dagen var rundt 20 mennesker innom for å oppleve

og studere den sjeldne ugla. Arne Nævra stilte også med sitt filmutstyr, og fikk flotte opptak.

Lappugla flyttet seg over kortere distanser inne i den glisne og furudominerte barskogen like ved Statens Kartverk, og satt ofte stille mens den kikket seg omkring etter bytte. Den slo seg inn på tørkvister nær trestammene – om lag 5–6 meter over bakken. To ganger så vi den fange mus som den åt. Kom man nærmere enn 30–40 meter flyttet den seg litt lengre bort. En fantastisk opplevelse, til og med bare 10 minutters kjøring hjemmefra.

Medlemmenes rovdyrbilde

Vi oppfordrer medlemmene til å presentere ett eller flere fotografier av en minnerik og dokumentert rovdyropplevelse. En kortfattet tekst må følge med for å gi leserne en bedre forståelse av fotomaterialet. Det kan være et fotografi av et rovdyr ute i naturen, et interessant rovdyrspor i f.eks. snø, sand eller bløt jord – eller en liten serie med bilder som viser en annen spesiell rovdyropplevelse. Rovpattedyr står i fokus i Foreningen Våre Rovdyrs

arbeid, men det kan like gjerne være fotografier av rovfugler, ugler eller seler. Fellesbetegnelsen for disse artene er rovdyr eller rovvilt. Med dagens digitale fotoverden har mulighetene blitt mange for de som er interessert i dyrelivet i vår natur og som har et våkent blikk for det som foregår ute i terrenget. Har du et spesielt rovdyrbilde du vil dele med foreningens medlemmer gjennom tidsskriftet, så send det sammen med en tekst til redaktøren.

Hekkesuksess hos lerkedefalk i Buskerud og Vestfold i 2009

Av
Odd Frydenlund Steen
Arve Olsen
Bjørn Roar Skullestad
Jon Trygve Johnsen
Inge Stensrud
Terje V. Sørensen
Bjørn Tore Bollerud
Tor Melseth

Rovfuglgruppa for Buskerud, Telemark og Vestfold, som har vært etablert siden slutten av 1980-tallet, har som målsetting å bidra til at kunnskapen om bestandsstatus og -utvikling for nasjonalt rødlistede rovfugl- og uglearter er best mulig kjent. Siden 2000 har gruppa arbeidet mye med å få oversikt over lerkedefalkens status i noen utvalgte kommuner i Buskerud og to kommuner i Vestfold. Lerkedefalken har status som sårbar på den nasjonale rødlista. Denne artikkelen omtaler arbeidet med arten i 2009 og hvilke hekkeresultater som er registrert.

Innledning

Lerkedefalken er plassert i rødlistekategorien *sårbar* på den nasjonale rødlista (Kålås mfl. 2006). Lite har vært kjent om denne anonyme falkearten i Norge. Lerkedefalkens situasjon i Norge er tidligere oppsummert av Ødegaard mfl. (1985), Bekken (1994) og Steen (1994). I tillegg til dette er artens situasjon i Hedmark – som har vært regnet som dens tyngdepunkt med hensyn til hekkebestand i Norge – blitt belyst av Hagen mfl. (1994).

Rovfuglgruppa for Buskerud, Telemark og Vestfold har i årene 2000–2009 arbeidet med å få bedre kunnskap om bestand og hekkesuksess i et avgrenset undersøkelsesområde som omfatter noen kommuner i Buskerud og Vestfold. Arbeidet har vært motiverende og interessant fordi det har vært vellykket. Resultatene er så langt oppsummert av Steen (2008) og Steen mfl. (2008). Det viktigste som har kommet ut av undersøkelsene er at lerkedefalken er dokumentert som en langt vanligere hekkefugl enn det som har vært antatt tidligere. Med bakgrunn i disse undersøkelsene er det gjort nye vurderinger av artens bestandsstørrelse i Norge. Denne artikkelen presenterer resultater av arbeidet som er gjennomført i Buskerud og Vestfold i 2009.

Mål, undersøkelsesområde og metodikk

Vårt fremste mål har vært å forsøke å få bekreftet om det finnes en hekkende bestand av lerkedefalk i et begrenset område av Buskerud. Undersøkelsene har hatt utgangspunkt i de fem kommunene Flesberg, Kongsberg, Lier, Modum og Øvre Eiker. Disse kommunene har et areal tilsvarende 2645 km². I 2007–2009 har vi imidlertid også lagt en del feltarbeid til kommunene Hole, Ringerike, Krødsherad, Nedre Eiker, Rollag og Sigdal, samt til kommunene Lardal og Larvik i Vestfold. Undersøkelsesområdet er derfor betydelig utvidet etter hvert, men bare avgrensede arealer i disse kommunene blir undersøkt.

Lerkedefalken foretrekker i hovedsak åpne habitater som består av ferskvann, jordbruksområder og avgrensede skogsområder rike på spurvefugl og større flygende insekter (Ødegaard mfl. 1985). Den unngår sammenhengende skogsområder (Cade 1982, Chapman 1999). I kulturlandskapsområder hekker lerkedefalken nesten utelukkende i kråkereir (Fiuczynski & Nethersole-Thompson 1980, Fiuczynski 1988, Chapman 1999). Vi har konsentrert undersøkelsene til kulturlandskapsområder langs vassdrag, i hovedsak under 300 meter over havnivå, der vi har forsøkt å lokalisere steder der par er etablert. Men lerkedefalken er en utfordrende art å kartlegge. Under større deler av hekkesesongen er ofte parene svært anonyme og vanskelige å finne. For å øke sjansene for å finne etablerte par har hovedvekten av feltarbeidet vært lagt til to perioder av hekkesyklusen, innledningen til hekkingen og i tiden fra klekkingen inntreffer. Dette betyr at det er månedene mai, juli og august som egner seg best for å oppnå resultater. I disse fasene er vår erfaring at lerkedefalken viser seg noe mer fram i tilknytning til hekkeområdet.

Under rugingen i juni er sjansen for å se lerkedefalk i reirområdet svært liten. Hannen, som i hovedsak jakter mens hunnen tar det meste av rugingen (Chapman 1999), er

Ettårig lerkedefalk på utkikksposten ved hekkeplass i Vestfold. Foto: Ivar Iversen.

Berghekkende lerkfalk i Larvik kommune i Vestfold. Det var i utgangspunktet et ravne-reir på denne fjellhylla, men da dette raste ut, ble det i 2002 erstattet av et kunstig bygd reir. Det har siden vært okkupert av lerkfalk i årene 2003–2009. Foto: Inge Stensrud.

Vi har som tidligere år hatt høy prioritet på å få undersøkt ungeproduksjonen hos hekkende par for å registrere hekkesuksess. Forutsetningen er at reirplassen helst lokaliseres. Riktignok kan man også finne ut hvor mange unger et par har etter at de er flygedyktige, men da risikerer man å overse unger. Vi har også prioritert å ringmerke unger fordi det er ønskelig å få mer kunnskap om trekkforhold for norskmerkede fugler. Unger blir merket ved en alder av minimum 2 uker, maksimalt 3½ uke. Reirbesøk når ungene er eldre enn dette kan føre til at de skremmes ut av reiret, faller ned og skader seg. Vi unngår derfor reirbesøk dersom ungene er eldre enn dette.

Resultater

Vi kjenner nå til mer enn 30 lokaliteter med paretablering av lerkfalk i det området vi kartlegger arten. I tillegg til disse kjenner vi til flere aktive lokaliteter i tilliggende områder. I 2009 forsto vi raskt, på grunn av kartleggingsarbeid med flere andre arter som også hadde høy prioritet (blant annet hubro, jaktfalk, kongeørn og vandrefalk), at det ville være umulig å følge opp samtlige kjente lokaliteter tilstrekkelig. Lokaliteter vi fikk tips om ble heller ikke mulig å følge opp. Derfor prioriterte vi først oppfølging av kjente lokaliteter i kommunene Kongsberg, Modum, Øvre Eiker, Lardal og Larvik hvor vi etter hvert har lange tidsserier på hekkesuksess.

Hekkeaktivitet

Vi registrerte aktivitet på 22 lokaliteter fordelt på 10 kommuner og konstaterte 12 hekkinger, jf. tabell 1. På ytterligere 2 lokaliteter anser vi det som sannsynlig at det har vært hekkeaktivitet, mens vi ikke vet om det har vært hekkeforsøk på 8 andre lokaliteter. Bakgrunnen for dette skyldes store problemer med å lokalisere nøyaktig tilholdssted for

Voksen lerkfalk på hekkeplass i Modum kommune. Foto: Arve Olsen.

etter vår erfaring overraskende lite synlig under sine jaktturner. Dette skyldes at jakten trolig foregår dels under skumring morgen og kveld – og trolig mest i stor høyde. På dagen sitter hannen i ro i reiområdet. Vår erfaring etter flere års feltarbeid er derfor at de fleste parene lettest lokaliseres fra juli av. Da setter hekkefuglene seg, fortrinnsvis hannen, mer synlig i toppen av trær nær reiret. Når ungene når en alder av ca. 2 uker blir også hunnen mer synlig. I denne

fasen øker også lydytringene parfuglene i mellom (i forbindelse med overlevering av bytte og føring av unger), noe som kan være til hjelp for å lokalisere reirplassen deres. Tidligere har vi forsøkt med avspilling av varsel- eller tiggerop fra en cd-spiller i det vi betrakter som potensielle hekkeområder, men dette ga svært magre resultater og vi har derfor ikke gjennomført nye forsøk med dette i 2009.

Lokalitet	Kommune	Fylke	Reir	Aktivitet	Ruging	Flygedyktige unger	Ringmerket
A	Flesberg	BU	Ukj	1	Ukj	Ukj	
F	Flesberg	BU	Ukj	1	1	1+	
R	Ringerike	BU	Ukj	1	Ukj	Ukj	
E	Kongsberg	BU	Kråke	1	1	2	2
H	Kongsberg	BU	Kråke	1	1	0 (mislykket)	
R	Kongsberg	BU	Kråke	1	1	2	2
U/G	Kongsberg	BU	Ukj	1	Ukj	Ukj	
Sk	Krødsherad	BU	Ukj	1	Ukj	Ukj	
Sn	Modum	BU	Ukj	1	Ukj		
G	Modum	BU	Kråke	1	1	2	2
H	Modum	BU	Kråke	1	1	1	1
V	Modum	BU	Ukj	1	1	2	
P	N. Eiker	BU	Kråke	1	1	3	3
Si	Sigdal	BU	Ukj	1	Ukj		
D	Ø. Eiker	BU	Ukj	1	Ukj		
K	Ø. Eiker	BU	Ukj	1	Trolig		
L	Ø. Eiker	BU	Kråke	1	1	3	3
Sk	Ø. Eiker	BU	Ukj	1	Trolig		
Bo	Ø. Eiker	BU	Ukj	1	Ukj		
S	Lardal	VE	Ukj	1	1	2	
P	Lardal	VE	Kråke	1	1	3	2
Da	Larvik	VE	Kunstig	1	1	3	3
SUM				22	12	24+	18

disse parene. Etter som lerkfalkene ofte flytter til nye reirplasser fra det ene året til det andre – og det av og til dreier seg om større avstander – blir det på enkelte lokaliteter svært ressurskrevende å finne ut hvor parene holder til. Det hadde vi flere eksempler på også i 2009. Vi registrerte at ikke mindre enn 14 av parene på de 22 aktive lokalitetene ikke befant seg i samme reiområde som foregående år. De hadde flyttet enten kortere eller lengre distanse fra tidligere hekkeområde. Flytteavstandene varierte fra ned til 50 meter til nærmere 1,5 km. I enkelte tilfeller tror vi at flytting ut over denne avstanden også skjer, og det forklarer hvorfor de er så vanskelig å finne igjen. Arealet som må gjennomføres blir da stort og det tar mye tid.

Hekkesuksess

Ungeproduksjonen hos 11 vellykkede hekkinger kom opp i minimum 24 flygedyktige unger, hvilket tilsvarer 2,2 unger/vellykket par. I hovedsak ligger lerkfalkens årlige gjennomsnittlige ungeproduksjon på 2,0–2,4 unger/vellykket hekking i vårt undersøkelsesområde, og i perioden 2000–2007 kunne vi notere et snitt på 2,37 unger/vellykket hekking (Steen mfl. 2008). Vi ringmerket 18 unger i 2009 fordelt på 8 kull, jf. tabell 1. Med årets merkede antall har vi nå ringmerket totalt 101 reirunger

Lokalitet	Kommune	Individnr.	Ringmerket (dato)	Alder (døgn)	Klekt (dato)	Rugestart (dato)
H	Modum	MB17345	23.07.09	22	01.07.09	03.06.09
P	Lardal	MB10727	29.07.09	24	05.07.09	07.06.09
P	N. Eiker	MB10760	26.07.09	19	07.07.09	09.06.09
Da	Larvik	695547	29.07.09	21	08.07.09	10.06.09
L	Modum	MB17348	23.07.09	14	09.07.09	11.06.09
G	Modum	MB17346	23.07.09	14	09.07.09	11.06.09
R	Kongsberg	MB10765	04.08.09	23	12.07.09	14.06.09
E	Kongsberg	MB10763	04.08.09	20	15.07.09	17.06.09

Tabell 1. Lokaliteter med konstatert lerkfalk i Buskerud og Vestfold 2009 og hekkesultater.

allerede hadde 2 flygedyktige unger. Reirplassen fant vi ikke, men parets «sentralområde» befant seg i jordbrukslandskapet nær Numedalslågen der det er aktuelle skogteiger med kråkereir. Avstanden fra der vi først observerte paret til det vi anser som det mest aktuelle reiområdet er 1 km. Mange andre par er etablert på tilsvarende vis, nær jordekanter og/eller vann. Innsats og resultat i dette tilfellet representerer et godt eksempel på hvor tidkrevende og vanskelig det kan være å finne par med lerkfalk.

Når dette nye paret ble lokalisert betyr det – med basis i de avstandene vi har registrert mellom parene i områdene lenger mot nord (4–6 km) – at det teoretisk må befinne seg flere par her. Vi startet derfor allerede i august et søk i potensielle områder, men dette ga ikke noe resultat. I 2010 kommer vi til å øke innsatsen på denne strekningen for å se om teori og praksis stemmer overens. Erfaringsmessig ser dette ut til å stemme godt, men i enkelte tilfeller ser det ut til at potensielt egnede områder ikke er okkupert.

Siden falkene vanligvis varslers så lite på folk som nærmer seg reiområdet, er de til liten hjelp i lokaliseringen av reiret. Riktignok er det forskjeller på individene når det gjelder varslings, men vårt inntrykk er at de bare unntaksvis bryr seg om folk. Derfor kan man passere i kort avstand fra reirplassen uten å registrere en eneste reaksjon, og dermed kan man lett overse hekkeplassen. Kommer man veldig nær reiret, kan de imidlertid varsle noe. Klatrer man opp i reiret, blir det vedvarende varslings og av og til svært nærgående falker så lenge man oppholder seg i reirtreet. Vi har imidlertid også registrert at falkene bare flyr stille vekk fra reiret når vi går inn til reirtreet. Av og til varslers de litt et stykke unna, andre ganger kan det være helt stille. Denne generelt stille atferden skjer fortrinnsvis tidlig i hekkefasen.

Tabell 2. Dato for rugestart og klekking for eldste reirunge på åtte hekkeplasser for lerkfalk i Buskerud og Vestfold i 2009. Ungenes alder er vurdert ut fra vingelengde. Rugetid 28 døgn.

Hekkestart

Med utgangspunkt i ungenes alder (bestemt ut fra vingelengde) ved ringmerking har vi beregnet dato for rugestart og klekking for 8 kull, jf. tabell 2. Feilmarginen på aldersbestemmelsen er +/- 1 døgn. Resultatet viser at tidligste rugestart for disse var 3. juni og siste var 17. juni. Gjennomsnittet for disse kullene var 10. juni. Dette er 3 dager seinere enn gjennomsnittet for 2008, men innenfor den årlige variasjonen vi har registrert i årene 2000–2007 (Steen 2008). En må også ta i betraktning at materialet er lite og at data fra flere kull ville kunne ha flyttet gjennomsnittet fram eller tilbake noen dager. Med ungenes ca. 4½ ukes opphold i reiret innebærer en hekkestart i første halvdel av juni at de fleste kullene vil være ute på sine første flyturer fra andre og tredje uke av august.

Reirplassvalg

Kråkereir var vanligste reirplassvalg i 2009 som tidligere år. I de 9 tilfellene der vi kjenner reirplassen, var 8 reir bygd av kråke og var plassert enten i furu eller gran. Ved hekkeplassen i Larvik kommune hekket paret som tidligere i vårt kunstig bygde reir. Dette er boltet fast på en fjellhylle i en loddrett bergvegg på ca. 60 meters høyde. I dette reiret har hekkesuksessen vært meget god. Paret har i årene 2000–2009 fått til sammen 23 unger på vingene. Dette tilsvarer 2,6 unger/vellykket hekking (2,3 unger/hekkeforsøk). Vi tror at dette reirets stabilitet har hatt stor betydning for det positive resultatet på denne hekkeplassen. Kråkereir i trær kan bryte sammen og falle ned under hekkingen, noe vi har registrert flere ganger. Bygging av kunstige reir som er konstruert skikkelig er derfor en god løsning for å sikre et best mulig hekkeresultat. Det er imidlertid viktig med grunneiers tillatelse ved opphenging av reir. Vi har imidler-

tid vært mest opptatt av at naturen selv skal gå sin gang slik at hekkeresultatene gjenspeiler naturens realiteter uten vår innblanding. Det er derfor gjort unntak i bare noen få tilfeller.

Ungene knyttet til reiområdet i flere uker

Lerkefalkenes unger holder seg flere uker i reiområdet etter at de har blitt flygedyktige – det har vi også registrert tidligere år og fikk det igjen bekreftet i 2009. Ved et besøk til et hekkeområde i Lardal kommune den 8. september ble ungenes tigging (3 i kullet) og andre lydytringer hørt godt ved reiområdet. Dette ungekullet ble flygedyktige den første uka av august, over en måned tidligere. Tilsvarende opphold 4–5 uker etter flygedyktighet ved reiområdet har vi registrert på andre hekkeplasser i foregående år. Vi antar at trekket starter sørover til overvintringsområdene i tiden rett etter dette. Svenske lerkefalker utstyrt med GPS-sendere har bekreftet tilsvarende starttidspunkt og at trekket mot sør varer opp til to måneder (Strandberg & Olofsson 2007, Strandberg mfl. 2008).

Vender tilbake til oppvekstområdet

Et gjenfunn fra Øvre Eiker, med funndato 7. august 2008, forteller hvor viktig det er å ringmerke unger for å få mer kunnskap om lerkefalkens trekk- og spredningsforhold etter oppnådd flygedyktighet. Denne falken, ringmerket den 19. juli 2006 i Kongsberg kommune, har dermed vendt tilbake til oppvekstområdets nærhet da den ble gjenfunnet bare 12 km fra merkestedet. Lerkefalker er kjønnsmodne som 2-åring, og vi regner derfor med at dette individet har vært etablert i et revir i tilknytning til det området der den ble funnet skadet. Kanskje har den til og med hekket vellykket.

Dette forteller oss at også lerkefalk, akkurat som vi ser hos vandrefalk (spesielt hos hanner) vender tilbake til, eller nært til det området der de er klekt. Denne falken har høyst sannsynlig vært tilbake fra overvintringsområdene sør i Afrika også i 2007, returnert dit samme høst og vendt tilbake til Buskerud igjen våren 2008. Med andre ord har dette individet trolig trukket fra Norge og til overvintringsområdet både vinteren 2006/2007 og 2007/2008. Dermed var den tilbake i Norge for tredje gang som 2-åring. Bare disse trekkdistansene tilsvarer ca. 35.000–40.000 km. Dessverre var fuglen så skadet da den ble funnet at den måtte avlives (viltmemnda i Øvre Eiker hentet inn fuglen).

Vi fikk også en gevinst av tidligere utført ringmerking i 2009 ved at vi observerte en merket hann (blank aluminiumsring på høyre bein) på en hekkeplass i Kongsberg kommune. Det kan være samme ringmerkede individ som ble observert i 2007, da paret forsøkte å hekke et godt stykke lenger nord (ca 1,3 km). Det var imidlertid ikke mulig å lese av ringens nummer verken i 2007 eller 2009 (vi antar det er en standard aluminiumsring fra Stavanger museum). Trolig dreier dette seg om et individ merket i 2005 eller tidligere.

Vi har sett gjennom flere år nå at det er mulig å se ringer på beina til lerkefalker når de sitter på egnede steder ved hekkeplassene, så vi vil i 2010 starte opp med et farge-merkingsprogram på unger. Det vil da bli fargeeloksert to ringer, en til hvert bein, som vil gjøre det mulig å identifisere geografisk tilhørighet og fødselsår (generasjonsring). Vi vil også få risset inn en kode (bokstav- og/eller tallkode, som også er benyttet på ringer til vandrefalk) som vil kunne leses av med teleskop. Det er derfor ikke snakk om å fange inn fugler. Dette vil i kommende år kunne gi oss ny og interessant kunnskap om populasjonsdynamikken i bestanden. Men samtidig vil det innebære atskillig mer arbeid når et slikt program realiseres. Det er imidlertid motiverende nok at man kan avsløre enkelte ukjente sider hos denne arten.

Byttedyr

I forbindelse med reirbesøk og ringmerking av ungekull har det blitt samlet inn byttedyrrester for videre analyser av art. Næringsstudier har ikke vært noe mål i seg selv i prosjektet, men det har vært spesielt interessant å registrere hvilke fuglearter lerkefalken tar i våre områder når materialet finnes lett tilgjengelig. Dette kan dessuten frembringe ny kunnskap om andre arter i det området de blir funnet.

Om lag tre uker gamle lerkefalkunger i kråkereir i Øvre Eiker kommune. Utsikten fra reiret er upåklagelig. Foto: Arve Olsen.

Nylig flygedyktig unge på hekkeplass i Vestfold. Foto: Ivar Iversen.

Rester av byttedyr blir gjerne funnet både under reiret og under de voksne fuglenes sitteplasser i nærheten av reiret. Det kan være gulpeboller, enkeltfjær, vinger og beinrester. Gulpebollene inneholder ofte rester av kroppsdeler av insekter, hvilket krever spesiell kompetanse for artsbestemmelse som må innhentes fra entomologisk hold. Disse restene har vi ikke gjort noe mer med annet enn å lagre det til eventuell seinere gjennomgang. Noe av disse restene kommer fra øyenstikkere, en byttedyrgruppe som er velkjent hos lerkefalk (Cramp & Simmons 1980, Cade 1982, Chapman 1999). Vi har også registrert at flaggermus ikke sjelden er å finne blant byttedyra.

En del andre rester som blir funnet kan imidlertid ofte bestemmes til art straks, særlig fuglefjær og -bein (kroppsbain). Vi har således registrert en rekke fuglearter på lerkefalkens matseddel. Her kan nevnes tårnseiler, låvesvale, taksvale, sandsvale, trepiplerke, heipiplerke, sanglerke, stær, måltrost, rødvingetrost, gråtrost, grønnsisik, gråsisik, stillits, grønnfink, bokfink, kjernebiter, dompap, linerle, kjøttmeis, blåmeis, grankorsnebb, rosenfink, gulspurv og sivspurv. Dette utvalget utgjør 25 arter. Noen rester er ikke artsbestemt og vi antar at det kan

befinne seg flere arter her, bl.a. sangere. Tårnseiler ser ut til å være en spesielt tallrik art blant byttedyrene.

Takk

Fylkesmannen i Buskerud og Foreningen Våre Rovdyr takkes for økonomisk støtte. Takk også til Ivar Iversen for velvillig utlån av bilder.

Litteratur

Bekken, J. 1994. Lerkefalk *Falco subbuteo*. S. 132 i: Gjershaug, J. O., Thingstad, P. G., Eldøy, S. & Byrkjeland, S. (red.): *Norsk Fugleatlas*. Norsk Ornitologisk Forening, Klæbu.
Cade, T. J. 1982. *The Falcons of the World*. Collins, London.
Chapman, A. 1999. *The Hobby*. Arlequin Press, Essex. 220 s.
Cramp, S. & Simmons, K. E. L. (red.) 1980. *The Birds of the Western Palearctic*, Vol. II. Oxford University Press, Oxford.
Fiuczynski, D. & Nethersole-Thompson, D. 1980. Hobby studies in England and Germany. *British Birds* 73 (7): 275–295.
Fiuczynski, D. 1988. *Der Baumfalke*. Die Neue Brehm-Bücherei 575 (reprint 1995 Westarp, Wiss Magdeburg; Spektrum Akad. Verl., Heidelberg).

Hagen, T. K., Rønning, F. & Tøråsen, A. 1994. Lerkefalken i Hedmark 1991–93. *Vår Fuglefauna* 17 (1): 19–22.
Kålås, J. A., Viken, Å. & Bakken, T. 2006. Norsk Rødlister 2006 – 2006 *Norwegian Red List*. Artsdatabanken, Norway
Steen, O. F. 1994. Lerkefalk *Falco subbuteo* i Sørøst-Norge i perioden 1979–93. Noen betraktninger om artens hekkebiologi og forekomst. *Vår Fuglefauna* 17 (2): 81–90.
Steen, O. F. 2008. *Lerkefalk i Buskerud. Kartlegging av hekkeplasser – hekkesuksess og vurdering av bestand*. Rapport til Fylkesmannen i Buskerud. 24 s.
Steen, O. F., Olsen, A., Skullestad, B. R., Johnsen, J. T., Stensrud, I., Sørensen, T. V. & Bollerud, B. T. 2008. Lerkefalken – vår minst kjente falk. *Vår Fuglefauna* 31 (3): 110–116.
Strandberg, R. & Olofsson, P. 2007. Lärkfalken – långdistansflyttare med okänd flyttväg. *Vår Fågelvärld* 66 (5): 6–9.
Strandberg, R., Klaassen, H. G., Hake, M., Olofsson, P. & Alerstam, T. 2009. Converging migration routes of Eurasian hobbies *Falco subbuteo* crossing the African equatorial rain forest. *Proceedings of the Royal Society B*. 276 (1657): 727–733.
Ødegaard, R., Bekken, J. & Sollien, A. 1985. Lerkefalken i Norge. *Fauna* 39 (1): 1–9.

Vattudalsbjørner

Tekst og foto: Göran Ekström

S tröms Vattudal i nordre Jämtland i Sverige regnes nå som verdens mest bjørnerike område! Derfor ble overraskelsen ikke spesielt stor da ei binne med tre fjorårsunger slo ei elgku i området. Heller ikke var det noen større sensasjon at ytterligere to bjørner forsøkte å rane til seg hennes lekkerbiscen hver gang hun trakk seg litt tilbake. At seks bjørner oppholder seg ved en og samme matplass er nok ingen sjeldenhet i disse gamle bjørnetraktene.

Snyltegjestene var en stor hannbjørn og en mindre bjørn. Begge var åpenbart redd for hva byttets eier ville synes om deres nærvær. Når de hver for seg ankom byttet, oppviste de en svært nervøs atferd. Store muskelkrefter ga tilsynelatende ikke den større hannen noe mer mot.

Det hele gikk greit å betrakte fra en liten avstikkende grusvei nord for tettstedet Svaningen. At svært få mennesker traff-

erte hovedveien kort unna var en stor årsak til at det gikk fint å følge dyrene på tilbørlig avstand uten å forstyrre. Denne avstanden er imidlertid ikke alltid mulig å kombinere med perfekt avstand for et kamera! Kunne det muligens gå å sette opp et lydempet og fjernstyrt kamera rett ved kadaveret midt på dagen da plassen var tom for bjørner?

Beslutningen var alt gjort og kameraet ble plassert ca. ni meter ved siden av bjørnenes etter hvert nedslitte samlingsplass. Etter et par timer innfant det etterlengtede og spennende øyeblikk seg som vil vise hvor forsiktig bjørnene reagerer på et plutselig og uventet kameraklakk i nærheten!

Midt i den lyse natten kommer den mørke hannen ut av skogkanten. Sakte og svært mistenksom står han og snuser lenge innen han gir seg i kast med elgrestene som han røsker voldsomt i. Med en kraftig hodebevegelse slenger han hele kadaveret rundt. Det er sikkert igjen halvparten av elgkua, men det er tydeligvis ingen vekt å snakke om for denne muskelklumpen. Han reagerer ikke i det hele tatt på kameralyden. Kanskje lydisoleringen virker godt nok eller så skaper han så mye støy selv at det overdøver lydene. Etter en stund blir han likevel oppmerksom på det nye innslaget noen meter unna, men bryr seg likevel ikke nevneverdig om det.

Etter hvert kommer byttets riktige eier til syne med sine tre unger. Hun bryr seg heller ikke mye om kameraet. Binna reagerer likevel litt på slutten og må fram for å snuse og undersøke hva dette kan være. I teleskop kan jeg se hvordan hun først kikker litt skjevt og undrende, men deretter bare godtar tingenes tilstand.

Andre bjørner er derimot en betydelig alvorligere sak som ikke tolereres ved denne private matplassen hennes.

Hun er ikke i nærheten da jeg henter kameraet. Jeg prater for sikkerhet skyld høyt for meg selv, mens jeg lover henne at jeg ikke skal stjele noen kjøttbiter. Deretter takker jeg for det trivelige selskapet.

Fotfølger isbjørn på Grønland

Av Yngve Vogt

Professor Øystein Wiig ved Naturhistorisk museum på Universitetet i Oslo har de siste tjue årene merket over 1.000 isbjørn. Nå har han nettopp festet satellittsendere på isbjørner mellom Grønland og Canada, for å studere om vandringmønsteret deres endrer seg når isen smelter.

Under ledelse av Dr. Erik Born ved Grønlands Naturinstitutt i Nuuk, Grønlands svar på Norsk Polarinstitutt, har han i løpet av oppholdet merket 15 isbjørn med satellittsendere på isen mellom Vest-Grønland og Canada.

Hovedideen med merkingen er å få informasjon om isbjørnene i et område der det er planlagt oljeboring i fremtiden.

– Undersøkelsene våre er en del av konsekvensutredningen. Vi vil vite hvordan isbjørnen vandrer, hvor stedbundne de er og dessuten hva som skjer om isen smelter, forteller Øystein Wiig.

Han er en av landets fremste isbjørnforskere og har de siste tjue årene merket isbjørn over store deler av Arktis.

Bedøvelsespiler

Et av spesialene hans er å bedøve isbjørn fra helikopter i fart.

Isbjørnene er vanskelige å finne. Det er ikke mange av dem i det enorme isødet. Det fins bare én isbjørn per hundre kvadratkilometer. Letingen tar derfor lang tid.

Helikopteret kan bare fly tre timer om gangen. Det er lagt ut depoter med drivstoff på landisen, slik at forskerne slipper å dra inn til utgangspunktet hver gang de skal tanke.

Sveipingen etter isbjørnspor skjer i 200 kilometer i timen. Når forskerne ser

Professor Øystein Wiig har nylig merket 15 isbjørn mellom Grønland og Canada, for å vite hvordan isbjørnene vandrer, hvor stedbundne de er og hva som skjer om isen smelter. Foto: Øystein Wiig.

isbjørnspor, tar de en kjapp stopp for å se om sporene er ferske, og følger så sporene fra hundre meters høyde til de har funnet isbjørnen.

– Vi går først ned for å se om det er stor eller liten bjørn – for å beregne mengden med bedøvelse. Så flyr vi ned mot bjørnen, bare noen meter over bakken og skyter en pil i baken på den. Som oftest treffer vi. Av og til må vi skyte en pil til for å gi nok bedøvelse, beretter Øystein Wiig.

Etter ti minutter sovner isbjørnen. Da kan forskerne starte arbeidet sitt.

Satellittsender

Hunnene får et halsbånd med radiosender rundt halsen. Hannene er så tjuke rundt halsen at halsbåndene faller av. I stedet får de en liten radiosender på øret. Signalene blir fanget opp av satellitter i polare baner som passerer isødet en gang i timen.

Uheldigvis blir ikke signalene alltid fanget opp. For å øke sannsynligheten for at signalene når frem, blir signalene sendt fire timer sammenhengende hver gang. Aberet er den store begrensningen på batterikapasiteten. Det gjelder å optimalisere bruken. Halsbåndene er programmert til å sende ut signaler hver fjerde dag. Da varer batteriene tre år.

Øresenderne faller ofte av. Det er derfor like greit å utnytte tiden til å sende ut daglige posisjonsmeldinger. Levetiden er derfor så kort som seks måneder. Alle posisjonene blir samlet i en database. Da kan Born og Wiig studere hvordan isbjørnen vandrer og om det er store individuelle variasjoner.

De fester også et termometer på satellittsenderen. Temperaturen sier noe om isbjørnen er i hi eller ei, ettersom det er varmere i hiet enn ute på isen. En aktivitetssender i satellittsenderen måler rystelsene og kan si noe om isbjørnen holder seg i ro eller beveger seg mye.

Spekk, blod og tannprøve

Som om dette ikke er nok, tar forskerne også en kjapp helsesjekk av isbjørnene.

Det er kjent at isbjørnen på Øst-Grønland, Svalbard og mot Sibir inneholder mye miljøgifter. Nå måler professor Øystein Wiig tilstanden til den midterste isbjørnbestanden på Vest-Grønland. Foto: Yngve Vogt.

– Når det blir mindre is, må bjørnen øke innsatsen for å finne mat. Da bruker den mer energi og må spise mer og får dermed mer forurensning i seg.

Forurensningen lagres i fett. Når fettene forbrennes, frigjøres de forurensete stoffene og havner i blodløpet og indre organer. Det kan føre til sykdom.

Mens binner ammer ungene sine, kan hun ha gått sju til åtte måneder uten mat. Når hun produserer morsmelk fra fettene, havner forurensningen uheldigvis i ungene.

Tre grønlandsbestander

Det fins tjue isbjørnbestander i verden. Tre av bestandene holder til på isen mellom Canada og vestkysten av Grønland.

Den sydligste bestanden kalles Davis Strait-bestanden, og teller et sted mellom 1.800 og 2.000 individer. Den midterste bestanden, som står i fokus denne gang, er Baffin Bay-bestanden med vel 2.000 dyr. Den minste bestanden er den nordlige Kane Basin-bestanden med bare noen hundre individer.

Isbjørnene er vanskelige å finne. Det fins bare én isbjørn per hundre kvadratkilometer. Foto: Øystein Wiig.

Canadierne har foretatt mange satellittsporinger av isbjørn fra den canadiske siden, men de har få observasjoner av isbjørn nærmere enn 100 kilometer fra Grønlandskysten.

– Vi lurte på hvorfor. Vi antar at alle bjørnene som går nærmere land blir skutt, sier Wiik.

Fredning

Isbjørnen var nesten utryddet på begynnelsen av 1970-tallet. En isbjørnavtale ble undertegnet i Oslo i 1973 av de fem store isbjørnlandene: Canada, USA, Russland, Danmark (Grønland) og Norge.

Da hadde isbjørnen vært fredet i Russland i tjue år. Norge stanset jakten i 1973, mens Grønland, Canada og Alaska fortsatte å fange isbjørn etter tradisjonelle metoder.

Canada valgte et rigid kvotesystem, Alaska innførte et frivillig kvotesystem mellom urbefolkningsgruppene, mens Grønland fortsatte fri fangst uten kvoter. De innførte ingen kvoter før i 2006.

Selv om isbjørnbestanden deles mellom Canada og Vest-Grønland, har begge landene tatt kvoter fra den samme bestanden uten å samarbeide.

– Fangsten er derfor langt fra bærekraftig, opplyser Wiik.

De siste årene er isbjørn blitt storpolitikk. Både USA og EU har nå forbudt innførsel av isbjørnprodukter.

– Eksportstopp er et stort problem for grønlanderne. Inuitene i de spredte bosettingene lever av fangst. Hvis fangstkulturen bryter sammen, blir det et stort sosialt problem. Bosettingene blir dessuten mer og mer motorisert. Da må inuitene fange mer for å tjene mer. Det fører til konflikt i forhold til ressursutnyttelsen, beklager Øystein Wiig.

Artikkelen har stått på trykk i Forskningsmagasinet Apollon ved Universitetet i Oslo.

I tilfelle satellittsenderen svikter eller faller av, får isbjørnene også et merke på pelsen. Foto: Øystein Wiig.

– Våre Rovdyr 4/2009 –

Det er allerede kjent at isbjørnene på Øst-Grønland, Svalbard og videre østover mot Sibir inneholder mye miljøgifter.

– Vi tar nå de samme prøvene av isbjørnen på Vest-Grønland, for å ha noe å sammenligne med, sier Wiik.

Helsesjekken består av fire punkter og tar en times tid. Første punkt er en blodprøve for å måle effekten av forurensningen på hormonene. En rekke forurensete stoffer lagres i fett. De tar derfor en fettprøve. Det gjøres ved å ta et «plekjernekutt» av litt spekk fra baken. Da kan forskerne måle konsentrasjonen av menneskeskapt miljøgifter, slike som bromerte flammehemmere og den fettløselige miljøgiften PCB, en gruppe industrijemikalier som ikke brytes ned.

De farlige stoffene kommer til Arktis med luftstrømmer.

Forskerne tar hårprøver av isbjørnen for å studere kvikksølvkonsentrasjonen. For å fastslå alderen til bjørnen, trekker de en tann fra underkjeven og teller vekstsonene. I tilfelle radiosenderen svikter, merker de et unikt nummer både på leppen og på baken. Så stikker forskerne av og lar isbjørnen være i fred.

Tusenvis av isbjørner i Arktis er merket på denne måten.

Farlige stoffer

Merkingen gjør det mulig å studere hvordan varmere klima endrer effekten av forurensningen.

Moren merkes før ungene. Foto: Øystein Wiig.

Når isen smelter, må isbjørnen bruke mer energi for å finne mat. Da får den mer forurensning i seg. Foto: Øystein Wiig.

Kynna-immigranten far til nytt valpekull

Rykende ferske DNA-analyser fastslår at Kynnaparet har ynglet også i 2009, og at begge lederdyrene lever sammen med sitt nye valpekull. For to uker siden kom nyheten om at en immigrert ulv av finsk-russisk herkomst var far til et valpekull i Kynnaviret i Hedmark i 2008. Det har vært knyttet stor spenning til hvorvidt han fortsatt er i live, og til sannsynligheten for ny yngling.

I regi av Det nasjonale overvåkningsprogrammet for store rovdyr ble det samlet inn et tjuetalls ekskrementprøver i og ved Kynnaviret på den første sporsnøen i månedsskiftet oktober/november. Høgskolen i Hedmark har stått for innsamlingen, mens forskere ved NINA har analysert prøvene.

– Fra 14 av disse prøvene har vi identifisert begge lederdyrene og fem nye valper, sier NINA-forsker Øystein Flagstad. Han bekrefter også at to fjorårsvalper har utvandret. Ei tisper har gått til Trysil, der hun kan være i ferd med å etablere seg med en utvandret hann fra Nyskoga. En

hann er identifisert via DNA-analyser i Jämtland, men foreløpig er det ingen indikasjoner på at han har fått en partner.

Mange valper

Også Galvenparet i Sverige har fått et nytt kull i 2009. Dermed har vi nå fire kull (to i 2008 og to i 2009) med direkte avkom av nye immigranter i den skandinaviske ulvebestanden. I disse to revirene alene kan det bli nær 20 utvandrende unglver. Valpene som overlever har gode muligheter til å finne seg en partner, sier Flagstad. Arten har en iboende mekanisme mot innavl som bidrar til at slike valper vil være attraktive partnere for andre skandinaviske ulver i etableringsfasen. Disse genene kan dermed føre til reduksjon av det høye innavlsnivået i bestanden, og bidra til å sikre langsiktig overlevelse av ulv i Skandinavia.

Skandinavisk eller russisk ulv?

Fra tid til annen oppstår det diskusjoner der det uttrykkes sterk skepsis mot at Norge skal

være forpliktet til å ivareta en bestand av «russisk ulv», som den skandinaviske ulvebestanden gjerne blir omtalt som i disse meningsutvekslingene. Forskning gjennom det siste tiåret har vist at den opprinnelige skandinaviske bestanden ble utryddet på 1960-tallet. Dagens bestand stammer fra tre finsk-russiske individer som innvandret til den skandinaviske halvøya mellom 1980- og begynnelsen av 1990-tallet. Selv om bestanden har en finskrussisk opprinnelse, er den en genetisk distinkt bestand. Det kan være verdt å minne om at bestanden også i tidligere tider var en utløper fra den store sammenhengende ulvebestanden i Finland og Russland, sier Flagstad. Dette har blitt vist gjennom et omfattende studium av eldre materiale fra museer. Dette er naturlig for bestander som befinner seg i randsonen av utberedelsesområdet til en art. Utvekslingen av dyr mellom disse randbestandene og de mer sentrale kjernebestandene, samt eventuelle miljøforskjeller vil være bestemmende for hvor stor genetisk forskjell det vil være på mor- og datterbestand. Kilde: Norsk institutt for naturforskning.

Ulvedrept elg som giftig åte

Saken er henlagt

Tekst og foto: Jan Erik Gundersen

I midten av mars ble det funnet rester etter en elgku og en kalv to kilometer fra Nøtåsen i Elverum i Hedmark. Elgene var tatt av ulv fra Kynnaviret. Etter tre dager var det flere skispor ved kadavrene. Nye skispor ble registrert etter en uke og på kadavrene ble det funnet et blått stoff. Det var også lagt ut kjøttbiter med et blått stoff i og surret med tråd. Noen døde nøtteskriker lå rundt i terrenget. Undersøkelser viste at stoffet var alfakloralose – et stoff som har dødelig virkning på viltarter i den mengde som var brukt her.

Skiløpere med løse hunder hadde for øvrig passert giftåtet i en avstand av ca. 200 meter, og bare hell reddet hundene fra å få i seg giften med de følger det kunne fått. Giftåtet ble fjernet 5. april. En håndfull personer er avhørt uten at det har bidratt til at politiet har kommet noe nærmere en oppklaring og saken ble henlagt 20. august.

Det har vist seg svært vanskelig å avdekke og etterforske saker med utlagte giftåter. Det er grunn til å tro at mørketallene er store. Oppdagelsesrisikoen ved selve handlingen er liten.

Alfakloralose har en hvit pulverkonsistens og er dårlig løselig i vann. Tidligere ble stoffet foreskrevet av leger og veterinærer i forbindelse med bekjempelse av ulike dyrearter, f.eks. kråkefugl. Bieffekten var bl.a. at en rekke rovfugler måtte bøte med livet. Siden 1992 har stoffet ikke vært lovlig omsatt til slik bruk. Stoffet har en bedøvende virkning og nedsetter kroppstemperaturen. Det er anslått at bedøvende dose er ca. 0,5 mg pr. kilo kroppsvekt. Dødelig dose avhenger av ytre temperaturpåvirkninger, og det forgiftede dyret fryser som oftest i hjel.

Alfakloralose på elgkadaveret. Stoffet får en blålig farge i snøen.

Kjøttbit med alfakloralose.

Tre ulvekull i 2008

Statusrapport for vinteren 2008–2009: 25–26 individer i Norge

Vintersesongen 2008–2009, ble det i Sverige og Norge registrert totalt 186–205 stasjonære ulver, fordelt på 28 familieggrupper med til sammen 153–164 individer, 11–15 revimarkerende par (24–30 ulver) og 9–11 enslig stasjonære dyr. Yngling i 2008 ble påvist i 26 av de 28 familieggruppene. Av de 26 valpekullene i Skandinavia i 2008 ble 14 født i revir med tilhold kun av et revimarkerende par før yngling, mens de resterende 12 kullene ble født i allerede eksisterende familieggrupper, hvorav 11 også hadde ynglet i 2007.

Av de 186–205 stasjonære ulvene hadde 160–176 individer tilhold i Sverige, 6–9 hadde tilhold på tvers av riksgrensen, mens 20 individer oppholdt seg kun i Norge. En familieggruppe hadde revir på begge sider av riksgrensen og et valpekull ble påvist i dette reviret. **I alle de tre familieggruppene med fullstendig tilhold i Norge (Osdalen, Julussa, Kynna) ble det dokumentert valpekull i 2008, i motsetning til i 2007, da**

ingen yngling av ulv ble påvist i vårt land.

På sporsnøen vinteren 2008–2009 ble det i tillegg til nevnte flokker registrert 11–15 revimarkerende par på den skandinaviske halvøya. Av de 11–15 revirene med ulvepar hadde 3–4 av disse også par i forrige registreringssesong, 3–4 par hadde tilhold i revir som vinteren før hadde familieggrupper, mens ett av revirene hadde vinteren før et revimarkerende par eller en liten familieggruppe og 4–6 par var nyetablerte. Av vinterens 11–15 ulvepar hadde ingen tilhold bare i Norge, 1–2 par hadde tilhold på tvers av riksgrensen (Juvberget, Rotna) og de resterende 10–13 parene hadde tilhold kun i Sverige.

Når det gjaldt stasjonære ulver som ikke hadde tilhold i flokker eller par, ble 9–11 slike dyr klassifisert som «andre stasjonære ulver» i Skandinavia vinteren 2008–2009, alle i Sverige. I Norge kunne ytterligere 5–6 dyr klassifiseres til kategorien «andre ulver».

Kategorien «andre ulver» i Sverige vinteren 2008–2009 er beregnet (se under).

Oppsummert ble det under feltarbeidet vinteren 2008–2009 påvist totalt **25–26 ulver i Norge** og totalt 6–9 dyr med tilhold på begge sider av riksgrensen.

For vinterens innsamlede sporsmateriale er ulver i kategorien «andre ulver» ikke prioritert bearbeidet med tanke på optelling i Sverige. For å få et mål på det totale antallet ulver i Sverige og Skandinavia vinteren 2008–2009 ble derfor et minimum og et maksimum antall ulver i denne kategorien beregnet for Sverige. Beregningen bygger på forutsetningen at i forhold til det totale antall ulver i Skandinavia, var den totale andelen ulver i kategoriene «andre stasjonære ulver» og «andre ulver» konstant, sammenlignet med tidligere år. De beregnede minimum–maksimum-andelene ble basert på gjennomsnittet for de tre vintersesongene 2000/2001–2002/2003. Beregningene viste at gjennomsnittlig 17–23 % (årlig variasjon: 10–30 %) av den totale vinterstammen av ulv i Skandinavia kunne klassifiseres som de to nevnte kategorier ulver, mens de resterende 77–83 % levde i flokker eller par. Vinteren 2008–2009 levde 177–194 ulver som stasjonære i flokker

eller par. Med dette utgangspunktet kunne det beregnes at 36–58 ulver ikke levde i flokker eller par i Skandinavia samme vinter, hvorav 22–41 dyr tilhørte kategorien «andre ulver» i Sverige, når de registrerte «andre stasjonære ulver» i begge land og «andre ulver» i Norge var trukket fra.

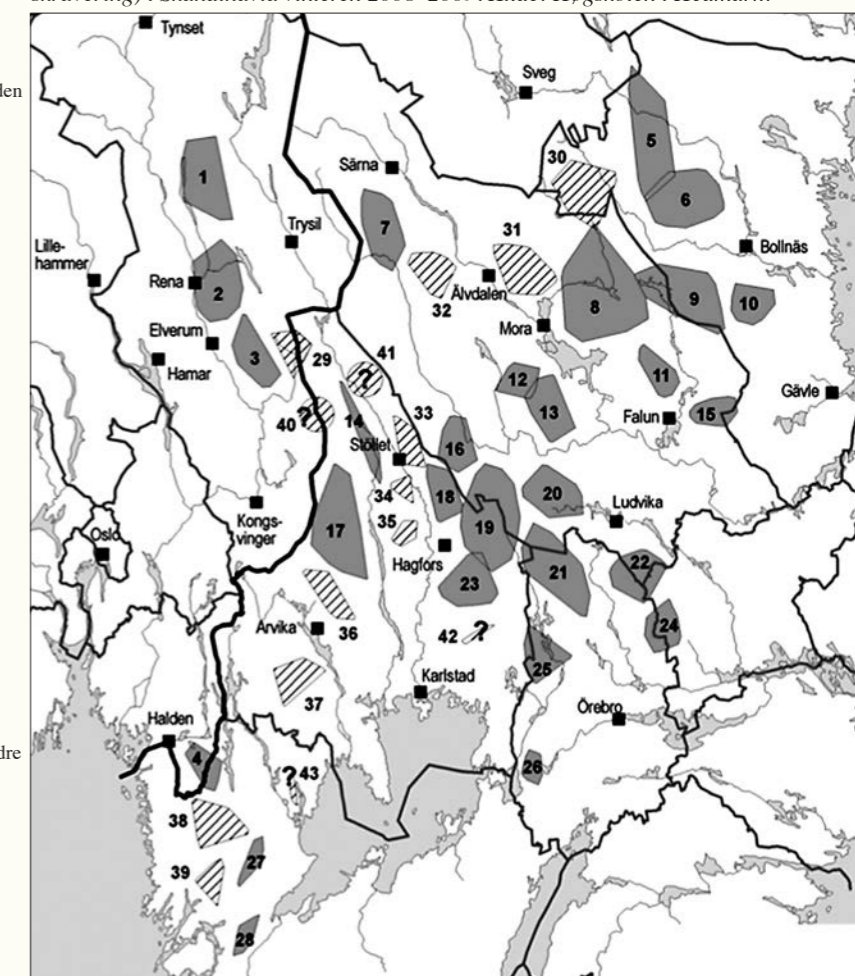
Med gitte forutsetninger ble det således konkludert med totalt 182–217 ulver i Sverige og **213–252 ulver i Skandinavia vinteren 2008–2009.**

Vinteren 2008–2009 ble det i Skandinavia påvist totalt **4 ulver av finsk-russisk opprinnelse.** Alle var hanner. Så mange ulver født i Finland/Russland har aldri tidligere vært påvist innenfor det skandinaviske ngleområdet i én og samme vinter. Dessuten hadde to av de tre hannene ynglet i 2008, hvorav ett valpekull i Norge (Kynna).

Hittil for ynglesesongen 2009 er det bekreftet yngling i Kynna- og Osdal-flokken og ingen yngling i Julussaviret. Etter sommerens yngling omfatter Kynnaflokkens sannsynligvis 9 ulver.

Kilde: Wabakken, P. et al. 2009. Ulv i Skandinavia: Statusrapport for vinteren 2008–2009. Høgskolen i Hedmark.

Utbredelsen av ulveflokker (mørkt raster) og revimarkerende ulvepar (lys skravering) i Skandinavia vinteren 2008–2009. Kilde: Høgskolen i Hedmark.

Til fots i grizzlyland

Fjorårsungen gjorde forsøk på skinnangrep. Jenny løp mot den og viftet med jakka og ropte. Bjørnen bøyd av. Legg merke til binna i bakgrunnen – den bare ser på.

Tekst og foto: Rune Bjørnstad og Torunn Johnson

Først var det veldig uvant. Vi var til fots med grizzlybjørner på alle kanter. Enkelte var bare noen byks unna, andre brune dotter i det fjerne. Vi var uten borse, men med guide, kunnskap, godt mot og en liten boks pepper-spray.

Tanker før avreise

Mellom de store skogene i Lake Clark National Park og Stillehavet ligger ei grønn stripe. Her vokser saftig gress som bjørnene trenger etter en lang vinter. Hit var det vi ville. I slutten av juni. Før gresset ble for langt og alle laksefiskerne kom.

I stedet for laksespisende bjørner kunne vi kanskje se dem mer avslappet og oppleve forskjellig atferd.

Hadde vi flaks var det kanskje ei binne som tok med seg ungene ut på de saftige gressengene. Her var det bare å sette seg på flyet. Bjørnene ventet!

Lake Clark National Park

Parken ligger i Alaska og ble opprettet i 1980. Den består av vulkaner, isbreer, store skoger og sjøer samt et mangfold av pattedyr og fugler. Selve parken er på 10.600 km² – hit kommer man ikke med annet enn fly eller båt.

Silver Salmon Creek Lodge

En time med småfly sørvestover fra Anchorage ligger denne lodgen. Eierens, David Coray, kom til Alaska to år gammel og vokste opp med villmarka. Han kjøpte stedet med 40 acres land i 1983, bygde det om og gav det nytt navn.

I dag er lodgen først og fremst besøkt av laksefiskere, men i løpet av nesten 15 år har man også jobbet fram førsteklasses muligheter for å oppleve grizzlybjørner. Gradvis lærte man bjørnene at mennesker nødvendigvis ikke er farlige.

Her er ingen plattformer man er pålagt å bruke, her er ingen minsteavstand til bjørnene. Man blir kjørt ut i terrenget på støvete kjerreveier sittende på en liten henger bak

en ATV. Ser man bjørn, stoppes det et par hundre meter unna. Deretter går man til fots – helt åpent. Poenget er at bjørnene skal vite at noen kommer. Snur de rumpa til og rusler unna, er det ingen som følger etter. Kommer de for nær, er det bare å trampe i bakken og fortelle dem at nå får de snu!

Hos bjørnene

Støvet satt fast i halsen da Jenny stoppet ATV-en. Hun var vår guide, og nå pekte hun mot ei lita klynge med smågraner.

Binne med årsunger. Vi satt på første rad og ble underholdt.

Forholdet mellom bjørner og mennesker var helt avslappet.

– Der var det bjørner før i dag. Vi rusler dit. Montér opp fotoutstyret her, la ikke noe ligge igjen på hengeren. Bjørnene kan ta det. Vi går samlet, instruerte guiden.

Som sagt så gjort. Spenning og forventning var absolutt målbart da vi nærmet oss grankrullen. Plutselig dunket Torunn meg i siden: – Der! Ser du ikke bjørnene, eller?

To voksne bjørner bare 60–70 meter unna hadde snudd seg og kikket oppmerksomt på oss. Vi stoppet umiddelbart og lot dem glo. Ganske kjapt begynte de å beite igjen, gresset var fristende. Vi satt på samme sted et kvarter, bjørnene hadde beitet seg litt unna.

– Vi går i en stor bue rundt og prøver fra den andre siden. Der er det mer åpent og vi slipper motlys, fikk vi beskjed om fra Jenny.

Vi gjorde nettopp det. Etter en forsiktig tilnærming var bamsene bare 40 meter unna. De brydde seg ikke om oss, spiste,

Bjørnene åpnet muslingene med klørne. Litt av et presisjonsarbeid.

Ferske ulvespor langs stranden.

Bjørnen gikk opp på to for å få bedre oversikt.

Den store hanbjørnen kom rett mot oss. Her var det bare å gi plass!

lekte, sov litt. Det var moro å se dem så avslappet. Der satt vi på orkesterplass til sola takket for seg.

Binne med unger

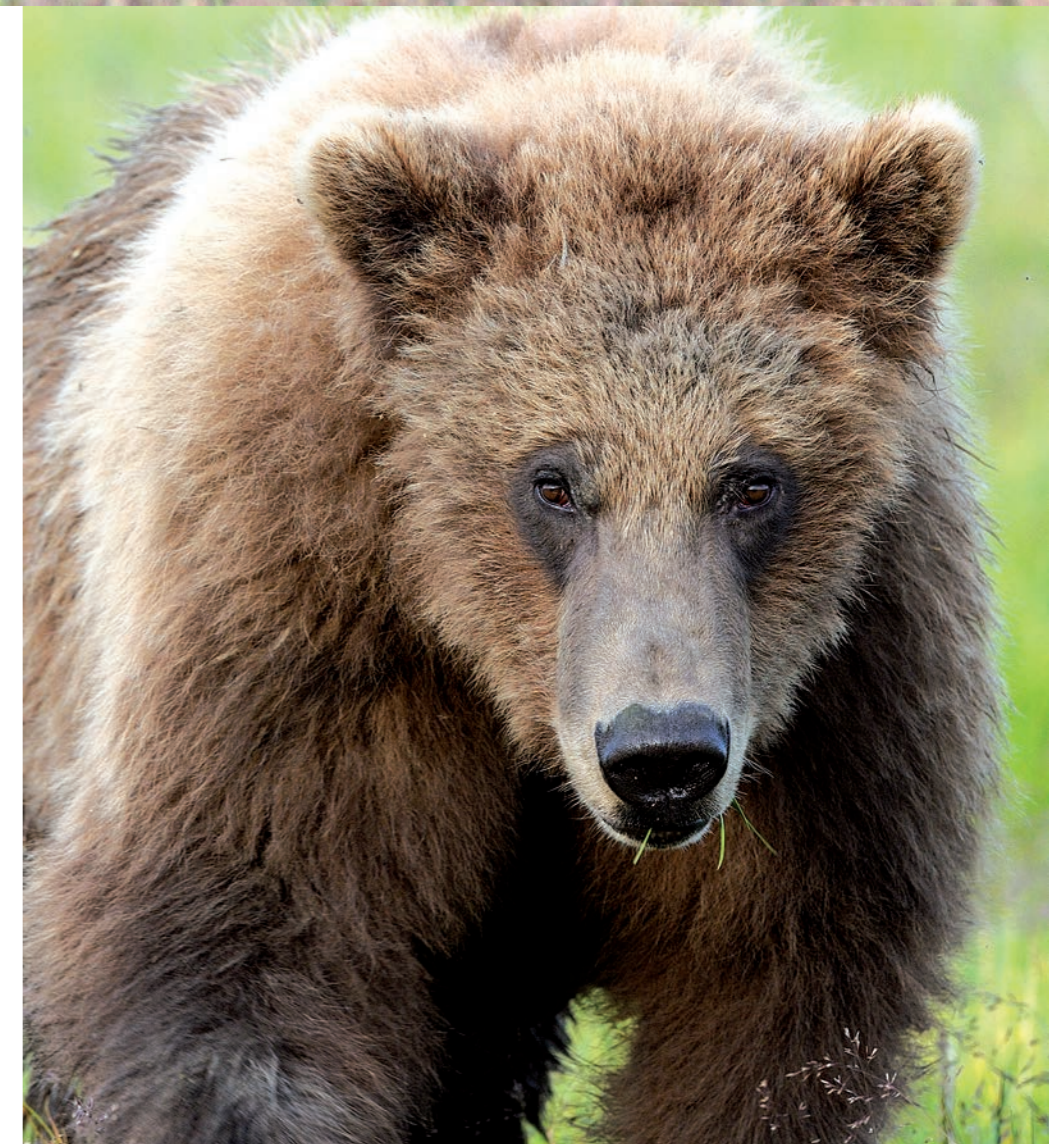
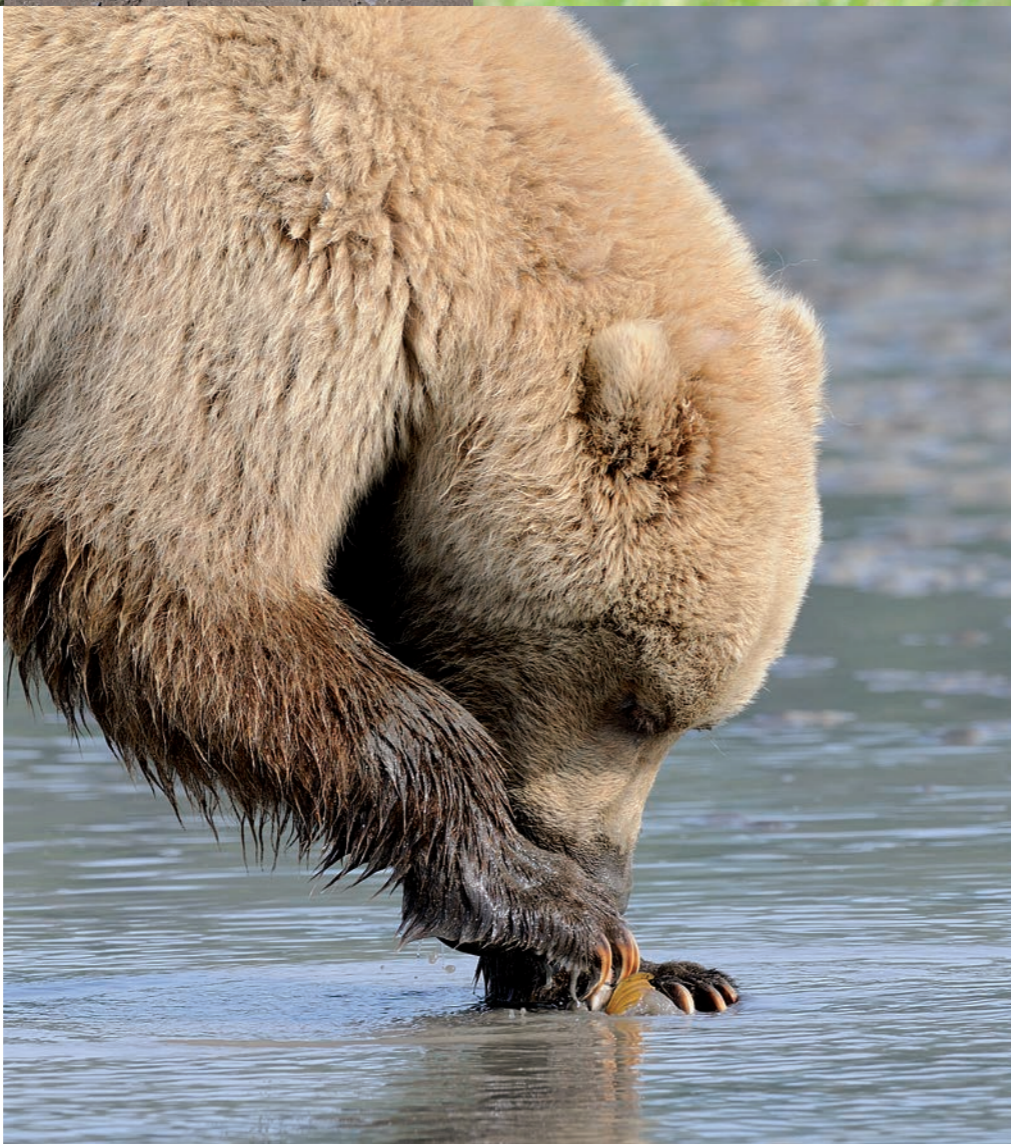
Dagene gikk altfor fort. Etter en kjempegod frokost var vi en morgen klare til utflukt. Plutselig – bare 10 meter unna kom det en liten grizzlybjørn. Den var på full fart inn i ei bu hvor det luktet røkt fisk. Jenny hoppet ut av ATV-en, trampet i bakken og ber den ha seg vekk. Den lille bjørnen kikket på oss og ruslet bare bort til noen gamle nettingbur. Der la den seg, gjespet litt, klødde seg, strakk seg og ga blaffen i oss. Deretter stakk den til skogs.

Jenny så på oss og sa: – Gode nyheter. Det ble sett ei binne med tre årsunger i går. Vi prøver å finne igjen disse. Har vi flaks, er den fortsatt ute på gressengene.

Vi humpet oss sakte nedover de støvete kjerreveiene. Slettene ble gransket med

Nærkontakt! Bjørnen svingte av på 5–6 meters hold. Her sto vi rolig!

– Våre Rovdyr 4/2009 –

Et bad gjorde godt i sommervarmen.

kikkert, og omsider så vi fire bjørner der ute; én stor og tre knøtt små. Vi manøvrerte oss bort mot familien, ekstra forsiktig for å ikke skremme ungene. Ingen snakking eller skarpe lyder. Til slutt hadde vi hele familien på 40–50 meters hold. De var helt avslappet, men en skarp lyd var nok til at ungene ble skremt og løp til binna. Det rykket til i henne, og hun gransket oss med de små runde øynene – og begynte å spise igjen.

Vi så familien flere ganger – binna var veldig rolig og fin. En gang beitet hun seg innpå oss og var bare 10 meter unna. Vi kikket på den – hun kikket på oss. Da var det viktig å stå rolig, samlet og ikke miste hodet. Det kunne bli spennende dersom noen av ungene kom helt bort til de besøkende. Så lenge ungene ikke ble skremt, var binna rolig.

Skjellspisende bjørner

Vi var jo ute ved kysten. Ved fjære sjø gikk bjørnene langt utpå mudderflatene og gravde opp skjell. Det var artig å se hvordan de etter å ha lokalisert maten stakk labben ned i mudderet og følte seg fram til de fant skjellet. Da åpnet de skallet med klospissene og slurpet i seg innmaten.

Etter å ha vært på Silver Salmon Creek Lodge ei uke forstår vi godt at rundt

Bjørnene var glade i lek og småknuffing.

Besøk på lodgen. Det luktet nok godt av røkt laks. Alt foregikk på bjørnenes premisser. Så har man da heller ikke hatt noen ulykker på Silver Salmon.

I det siste dagslyset tok binna med årsungene sjansen på å krysse den smale elva.

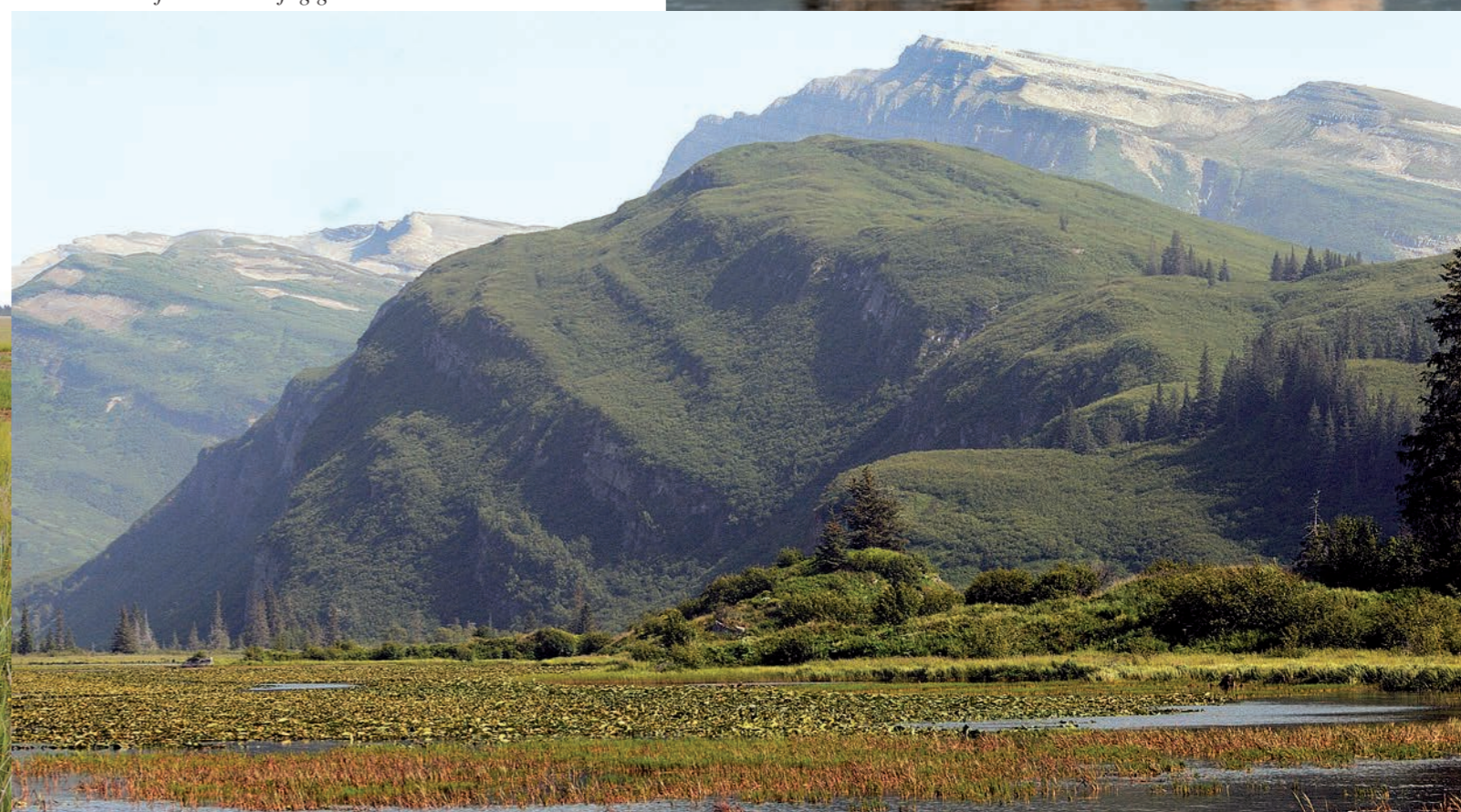
halvparten av de besøkende kommer igjen.

Både maten, guidingen og bjørneopplevelsene var bedre enn forventet. Spesielt det at man hadde tid til å sitte ved bjørnene og observere og «plukke situasjoner». Det var også muligheter for båtturer ut til et fuglefjell hvis man ble lei av bjørnene.

Har du internett, kan du gå inn på om du vil vite mer.

Fra fjellene kommer bjørnene ned om våren for å beite saftig gress.

Binne med fjorårsunge på muslingjakt ved lavvann.

Blant traner og rovfugler

Tekst og foto: Rune Bjørnstad

Hornborgasjön i Sverige og traner har blitt et begrep for mange. Færre vet at det er observert 24 rovfuglarter her. I vår var jeg med på Ringerike-firmaet Askeladden Reiser og transports årlige apriltur til fuglesjøen. Bli med

Historikk

Som et stort mørkeblått smykke ligger den 35 kvadratkilometer store innsjøen mellom Vänern og Vättern i Västra Götalands län, drøyt 300 km fra Oslo. For ca. 10.000 år siden – da innlandsisen dro seg tilbake – kunne man se de første tegn til sjøens dannelse. På 1800-tallet ble den ansett for å være Nord-Europas beste fuglesjø. På den tiden hadde den en dybde på rundt et par meter. Etter fem senkninger av vannstanden fra denne tiden fram til ca. 1930 grodde sjøen nesten igjen. Svenske myndigheter restaurerte den i årene 1988–1995. Det ble bl.a. bygd demninger og vannstanden ble igjen hevet til et gjennomsnitt på 1–2 meter. I 1997 ble sjøen med tilgrensende strandenger naturreservat med ferdselsforbud i perioden 20. mars til 15. juli. For å gjøre områdene mer tilgjengelig for publikum bygde man åtte besøksplasser rundt sjøen. Her finnes fugletårn både med og uten heis, serveringssteder, små observasjonshytter og utstillinger om forvaltningen av sjøen opp gjennom årene. Her har vi nordmenn mye å lære.

Fuglelivet generelt

Det er påtruffet drøyt 270 fuglearter i området. Systematiske tellinger av både traner og andre våtmarksfugler foregår kontinuerlig. Dominerende arter ved siden av tranene på våren er storskarv, sothøne, sangsvane, grågås og mange andearter. Alle de fem dykkerartene hekker i sjøen. Tranene

Musvåk er en karakterart i kultur- og skoglandskapet i Sør-Sverige. Den sees også i områdene rundt Hornborgasjön.

Tranene raster på markene ved Naturum Trandansen, som ligger inntil den sørvestlige delen av Hornborgasjön. Vi opplevde 15.600 fugler samtidig da vi ankom på ettermiddagen den 4. april 2009. I bakgrunnen den storslagne Bjurums kyrka.

blir telt ved Naturum Trandansen ved den sørvestlige delen av innsjøen. Her oppholder de seg på dagen, og spiser utspreid korn på markene. På kvelden flyr de mot en overnattingsplass lenger nord i sjøen, og like etter at de letter passerer de et punkt der tellingen foregår. Det ble satt ny «tranerekord» den 31. mars og 1. april i år med fantastiske 18.500 traner! Den siste marsdagen ble det samtidig registrert 1.150 traner på jordene nord for Hornborgasjön. Det betyr at det denne dagen var nesten 20.000 traner i området! For detaljert informasjon kan du klikke deg inn på www.hornborga.com.

Rovfugl

Det er altså observert hele 24 rovfuglarter her. Av disse er åtte registrert som regelmessige hekkefugler, bl.a. havørn, lerkfalk, sivhauk og fiskeørn. Blant de mange sjeldenhetene som er sett kan nevnes åtselgribb, storskrikørn, småskrikørn, slangeørn, steppehauk og aftenfalk.

Havørnen bør nevnes spesielt. I september 2009 ble det satt ny rekord med 22 fugler sett ved ett og samme tilfelle. Havørna kan være vanskelig å oppdage dersom været er dårlig. Da sitter fuglene gjerne stille i timevis og speider etter bytte. Blå himmel og svake vinder bør forhåndsbestilles. Det er ikke mange år siden arten begynte å hekke rundt Hornborgasjön. På vinteren legges det

ut åtsler til både havørn og kongeørn. Dette er også blitt en stor attraksjon for området.

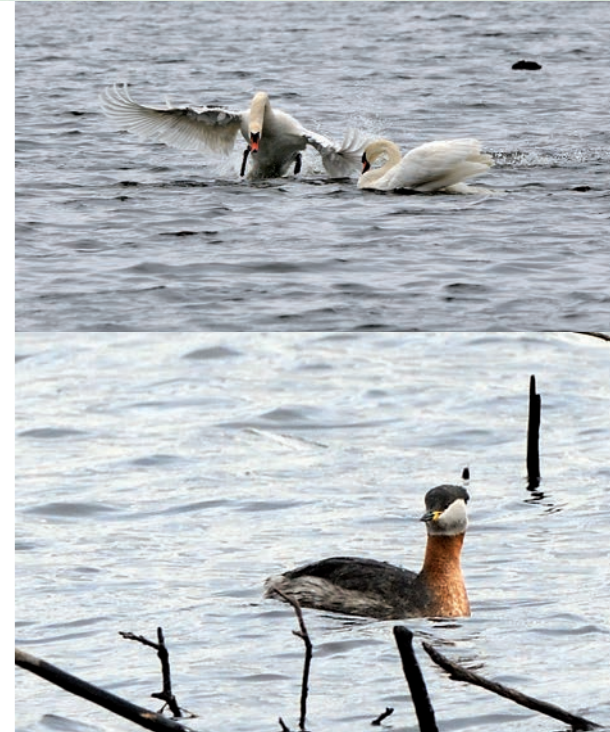
Ved Hornborgasjön

Etter en lengre busstur med vår dyktige sjåfør Helge Breien og vår eminente guide Viggo Ree ankom alle 23 deltakerne trygt Hotell Stadskällaren i Skara lørdag den 4. april. Alle var godt fornøyd med observasjonene fra bussen: 37 rådyr, 21 musvåker, 5 tårnfalker og en fjellvåk lar seg absolutt høre. Etter innsjekking og utpakking var samtlige klare for Hornborgasjön. Da bussen stoppet ved Naturum Trandansen ble trommehinnene bombardert av det heftige lydbildet fra tusenvis av traner, svaner, ender og gjess. Her var det liv! Som tatt rett ut av National Geographic oppholdt disse fuglene seg rett nedenfor oss – med skrik, dans og næringssøk. Hundrevis av mennesker sto på første rad og tok inn skuespillet. Her koste vi oss i flere timer både lørdag og søndag. Det ble også tid til et besøk til Hornborga Naturum på østsiden av sjøen samt ved Utloppet i vest. Over alt var det et yrende liv, gruppa observerte totalt 71 fuglearter.

Klarte man å løfte blikket fra alle våtmarksfuglene var det stadig rovfugl å se. Vi så f.eks glente, fiskeørn, sivhauk, musvåk og tårnfalk. Hornborgasjön er spennende også for den rovfuglinteresserte selv om tranene får mest oppmerksomhet. De to helge-

dagene ble avsluttet med bedre middag i Skara. Det var en sosial og fornøyd gjeng som mandag 6. april entret bussen for hjemturen. Askeladden Reiser og transport anbefales som arrangør, særlig med tanke på god, kunnskapsrik og engasjerende turledelse. En stor takk til alle sammen!

Glente og kaier øverst til venstre. Nederst til venstre: Tusener av mennesker reiser til Hornborgasjön hver vår for å oppleve tranene og de andre fugleartene – her ved Naturum Trandansen. Rovfugler i flukt: spurvehauk (øverst), fiskeørn (midten) og subadult havørn (nederst). Nederst i midten: FVR-leder Birger Westergren i lystig samtale med turleder Viggo Ree. Karakterfugler i og ved Hornborgasjön: tranepar inn for landing (øverst til høyre), revirkjempende knoppsvaner (nest øverst til høyre) og gråstrupedykker (nest nederst til høyre). Nederst til høyre: Karuna fra Asker studerer ivrig tranene ved Naturum Trandansen.

FVRs flotte t-skjorter

NY FVR-SKJORTE

*Koksgrå med ulveakvarell malt av Viggo Ree.
Tekst: Ulven – en naturlig del av norsk natur.*

NB! Fotomontasje

Str. S, M, L, XL

Pris kr 150 pr. stk. + porto

Bestilles fra våre representanter i Østfold:

Helga Riekeles
E-post: helgariekeles@hotmail.com
Tlf.: 69263709

Stein Karlsen
E-post: stei-ka3@online.no

Restsalg gaupeskjorte

Str. S, M
Pris kr 100 pr. stk. + porto

Foreningen Våre Rovdyr

Ledelse

Leder
Arne Flor, Bergstien 18, 4842 Arendal
p 37 03 16 95, mob 48 11 12 35

Kasserer
Stig Anderson, Lokes v. 18, 4846 Arendal
p 37 02 36 22, a 37 05 71 95

Styremedlem
Toril Andresen, Gløtten 2, 1920 Sørumsand
mob 92 43 21 46

Styremedlem
Erling Mømb, Østagerenda, 2485 Rendalen
p 62 46 82 12, mob 41 61 71 10

Styremedlem
Geir Sjøli, Sjøli, 2164 Skogbygda
p 63 90 85 35, mob 41 41 37 12

Styremedlem
Christin Valsjø, Hardlandsv. 2 B, 2615 Lillehammer
mob 90 53 95 83

Vararepresentanter
Lars Johan Berge, 7882 Nordli
p. 74 33 72 19, mob 95 03 96 35

Knut Georg Flo, Neshaugen 83, 5226 Nesttun
mob 94 48 38 38

Morten Ree, Varsmoen 10, 7332 Løkken Verk
p. 72 49 63 91, mob 48 17 79 73

Daglig leder/redaktør
Yngve Kvebæk, Maridalsv. 225 C, 0467 Oslo
p 22 95 08 66, mob 91 54 41 91

Informasjonskonsulent
Viggo Ree, Pamperudbakken, 3530 Røyse
p 32 15 77 15, mob 98 64 57 75, faks 32 15 78 22

Regionleder Troms & Finnmark
Therese Simonsen Rye, Utsikten 190, 9018 Tromsø
mob 95 02 57 61

Regionleder Midt-Norge
Lars Johan Berge, 7882 Nordli
p. 74 33 72 19, mob 95 03 96 35

Regionleder Vestlandet
Knut Georg Flo, Neshaugen 83, 5226 Nesttun
mob 94 48 38 38

Regionleder Hedmark
Erling Mømb, Østagerenda, 2485 Rendalen
p 62 46 82 12, mob 41 61 71 10

Regionleder Østfold
Lennart Fløseth, Balaklava 7, 1513 Moss
p 69 27 02 00

Bidrag til FVR

Foreningen Våre Rovdyr er for lengst godkjent under ordningen med gaver til frivillige organisasjoner. Det innebærer at du er fradragsberettiget for gavebeløp fra og med kr 500 til og med kr 12.000 enten det gis til ulvefondet, som ordinære gaver eller begge deler. Fradragsretten gjelder ikke kontingentbeløpet.

Din skatt blir redusert med 28 % av beløpet du overfører. Et gavebeløp på f.eks. kr. 1.000 (utover kontingenten) reduserer skatten med kr 280 slik at din reelle utgift blir kr 720.

FVR skal innberette beløpene til ligningsmyndighetene slik at din selvangivelse automatisk blir utfylt i relevante felt. Da trenger vi ditt personnummer, så påfør gjerne det på overføringen. Hvis ikke, så er det slett ikke noe problem. Vi tar bare kontakt eller skaffer fram opplysningen i henhold til godkjent prosedyre.

FVR har i mange år angitt kontingenten som minimumsbeløp med åpent beløpsfelt på kontingentgiroen. Mange medlemmer er således vant til å gi en stor eller liten slant ekstra til virksomheten. Kommer dette ekstrabeløpet opp i kr 500 eller over, så sørger vi for at det kommer til skattefradrag på din selvangivelse i henhold til ovennevnte ordning med gaver til frivillige organisasjoner.

Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes
Konto: 2800 11 12149

Ulvefondet
Konto 2800 10 08317

Foreningens formål

- * arbeide for at alle norske rovpattedyr og rovfugler skal leve i livskraftige bestander
- * arbeide for at også dyreartenes miljø beskyttes mot forringelse og ødeleggelse
- * spre faktaunderlag og saklig informasjon til massemediene og allmennheten, for derved å oppnå større forståelse for rovdyrenes rolle i naturen og deres behov for egnede biotoper
- * støtte forskning på våre rovpattedyr og rovfugler
- * arbeide for at det ved jakt på de aktuelle artene skal tas hensyn til:
 - artenes reproduksjonstid
 - ungenes utvikling og avhengighet av foreldrene
 - artenes sosiale struktur og øvrige særtrekk
- * samarbeide med lokale, regionale og nasjonale myndigheter, samt øvrige interesseorganisasjoner for å finne måter å bevare dyr og biotoper på, og finne lempelige løsninger på konflikter som oppstår mellom menneskelige interesser og rovdyr.

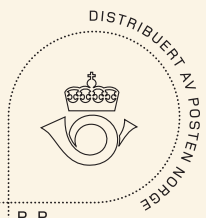
2009

Seniormedlem	min. kr 200
Seniormedlem + familiemedlem(mer)	min. kr 250
Juniormedlem (under 18 år)	min. kr 75
Bedriftsmedlem	min. kr 1000

Medlemskap inkluderer 4 hefter av Våre Rovdyr
Kun abonnement Våre Rovdyr kr 200
Konto 2800 11 12149

Member/subscription abroad (NOK 250):
Sparebanken Soer, Arendal, Norway
SWIFT/BIC-code: AASPNO22
IBAN number: NO872800112149

Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes
E-post: fvr@fvr.no
Tlf.: 22 23 23 89
Web: www.fvr.no

B-Economique
NORGE

P.P.

Returadresse: Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
N-2151 Årnes

